

Nr 17.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående ändrad ordning för biskopsval.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 1, vilken behandlats av första lagutskottet, ha herrar *Ohlon* och *Sjödahl* hemställt, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. måtte snarast möjligt förelägga riksdagen och kyrkomötet förslag om ny förordning beträffande biskopsval».

I motiveringen till sitt yrkande ha motionärerna huvudsakligen kritiserat reglerna, som skola tillämpas vid sammanräkning av de vid biskopsval avgivna rösterna. I övrigt får utskottet beträffande de skäl, som motionärerna anföra till stöd för sin hemställan, hänvisa till motionen.

Gällande rätt.

Enligt § 29 *regeringsformen* skall Konungen till ärkebiskop och biskopar utnämna en av de tre som, i den ordning kyrkolagen stadgar, föreslagne blivit.

Kap. 20 i *kyrkolagen av år 1686* handlar om biskopsval. Enligt 1 § skall, när ett biskopssäte bliver ledigt, domkapitlet med klerkeriet på deras samvete nämna sådana män, som de till ämbetet tycka vara för Guds kyrka och stiftet de nyttigaste, i lära och leverne skickligaste, de där frukta Gud, hava ett gott rykte, äro redliga och sannfärdiga, hata girigheten, och vid akademier, gymnasier eller uti andra förnäma ämbeten hava gjort sig kunniga och väl förtjänta. När valet skett är, skall jämlikt 3 § domkapitlet hämta alla sedlarna tillhoppa och uti ett register anteckna deras namn, som röster bekommit hava, samt översända det till Kungl. Maj:t, som sedan vill utvälja en av dem, som således nämnda och föreslagna varda, den beprövas värdig och till biskopsämbetet tjänlig.

Rörande ärkebiskopsval stadgas allenast i 4 §, att uti detta skola alla domkapitel i riket hava sina röster. När dödsfallet timar, måste domkapitlet i Uppsala Kungl. Maj:t det tillkännagiva, som då om valet sin nådiga befallning till vederbörande avgå låter, att de med sina röster inkomma.

Närmare bestämmelser om valförrättningen m. m. ha meddelats i *kungl. förordningen den 30 maj 1759 om biskops- och superintendentsval*. Enligt förordningen skall viss dag utsättas, då valet skall gå för sig över hela stiftet. Behöriga att delta i valet äro utom domkapitelsledamöterna alla till prästämbetets utövning behöriga prästmän, som ha ordinarie prästerlig tjänst inom stiftets kontrakt eller annan särskild prästerlig tjänst av viss beskaffenhet eller annan anställning vid allmän undervisningsanstalt även-

som annan till prästämbetets utövning behörig inom stiftet tjänstgörande prästman, som är kyrkoskriven inom kontrakt i stiftet. Valet sker kontraktsvis. Enligt 6:o förordningen skall vid valet omröstningen ske med sedlar, varvid väljande i sin sedel skall nämna tre med deras namn och ämbete. Sammanräkningen av rösterna sker inför domkapitlet jämlikt 10:o förordningen. I protokollet över förrättningen skola deras namn införas, som fått röster, och däri noga antecknas, hur många röster var undfått. Sedan även domkapitlets voterings-sedlar lagts därtill, skola alla rösterna räknas tillsammans. Därefter skall förslag göras på tre, som fått mesta röster. Förslaget varder därefter med första insänt till Kungl. Maj:t jämte underskriven förteckning på alla, som i stiftet fått röster, och huru många var bekommit.

Enligt 2 § 5 mom. *lagen den 13 november 1936 om domkapitel* äga vid ärkebiskops- eller biskopsval i stift, varest teologisk fakultet finnes, fakultetens samtliga professorer säte och stämma i domkapitlet.

Efter antagandet av 1686 års kyrkolag synes den praxis allt ifrån början ha utvecklats sig, som sedan dess ständigt till och med senast förrättade *ärkebiskopsval* följts, nämligen att i valet deltagit följande femton valkorporationer, nämligen såväl samtliga 13 konsistorier som ock prästerskapet i Uppsala stift ävensom på grund av ett tidigare numera upphävt stadgande i 1759 års förordning professorerna vid Uppsala universitet. De i valet deltagande enskilda personernas röster ha icke sammanräknats, utan en var av valkorporationerna har uppsatt sitt särskilda förslag. Vid det slutliga förslagens upprättande ha rösterna från varje valkorporation räknats såsom en röst. I fråga om röstningen inom de olika valkorporationerna ha de regler, som gälla för biskopsval, ansetts äga motsvarande tillämpning.

En olikhet mellan biskops- och ärkebiskopsval framträder i fråga om det slutliga förslagens upprättande. Vid de förra valen sätter vederbörande domkapitel upp förslag, som sedan översändes till Kungl. Maj:t. När det gäller val av ärkebiskop, tillgår så, att de av de olika valkorporationerna uppgjorda förslagen insändas till Kungl. Maj:t, varefter det allmänna och slutliga förslaget upprättas inom eklelesiastikdepartementet. En följd härav bliver, att något tillfälle att överklaga det allmänna förslaget till ärkebiskop icke gives, då däremot av domkapitel upprättat biskopsförslag liksom även ett vart av de särskilda valkorporationernas förslag vid ärkebiskopsval kan överklagas.

Historik.

Biskopsval.

Under den första tiden efter reformationens genomförande funnos inga bestämda föreskrifter om huru biskop och ärkebiskop skulle tillsättas. I äldre tider hade hela menigheten inom stiftet deltagit i valet av sin biskop, men så småningom övergick rätten att välja biskop till prästerskapet, och

slutligen blevo endast domkapitlen tillerkända valrätt. Under Gustaf Vasas senare regeringsår och under den därpå följande tiden hände det ej sällan, att man ej brydde sig om att anställa val, utan konungarna utnämnde dem, som de önskade skulle bekläda ämbetet.

I *kyrkoordningen 1571* lämnades de första bestämmelserna om biskopsval. Där i stadgades, att valet skulle förrättas av »tillskickade personer av klerkeriet och andra som i saken något äro förfarne». Valet skulle ske efter sedvanligheten och den, som fick de mesta rösterna, eller i fall av lika rösttal den, på vilken lotten föll, skulle såsom »electus strax förskickas till överheten pro confirmatione». Något förslag skulle således icke upprättas, och konungen var fortfarande obunden i sin utnämningrätt. 1571 års författning efterlevdes emellertid icke alltid, och biskopsämbeten blevo stundom bortgivna utan prästerskapets hörande. Vilka som hade rätt att deltaga i valet var fortfarande oklart.

Ej heller med de förut återgivna bestämmelserna i *1686 års kyrkolag* kom man till en enhetlig och likformig valmetod. Föreskrifter saknades om vilka prästmän ägde deltaga vid biskopsval; ibland röstade alla ordinarie ekleciastiska tjänstemän, på andra ställen var förhållandet ett annat. Det stadgades ej heller, att något förslag till biskopsämbetets besättande skulle upprättas. Oftast torde emellertid två eller flera ha uppsatts på förslag, som insändes till Kungl. Maj:t, men det saknade större betydelse, huru man härmed förfor, då konungen var obunden att utnämna vem han ville.

I *1720 års regeringsform* förekom det första stadgandet om att vid biskopsval förslag skulle upprättas å de tre, som erhållit de flesta rösterna, och att konungen vid utnämningen ej ägde gå utanför detta förslag. Först i *förordningen den 30 maj 1759 om biskops- och superintendentsval* lämnades dock enhetliga och mera detaljerade bestämmelser om huru valet skulle förrättas. Denna förordning har såvitt angår vilka som skola vara röstberättigade ändrats vid flera tillfällen. För dess innehåll har, såvitt nu är i fråga, ovan redogjorts.

I anledning av väckta motioner avlät *1868 års kyrkomöte* skrivelse (nr 15) till Kungl. Maj:t, vari mötet anförde, bland annat: Det syntes kyrkomötet sannolikt, att församlingens deltagande i ifrågavarande val skulle ställa biskopen i ett närmare och förtroeligare förhållande till dem, över vilkas själavård han hade att vaka, och sålunda för honom underlätta utövningen av hans viktiga och ansvarsfulla kall. Då emellertid någon genomgripande förändring av kyrkolagens bestämmelser i detta avseende icke kunde ske utan föregående ändring i § 29 regeringsformen, hade kyrkomötet ansett det vara utan ändamål att för det dåvarande ingå i närmare granskning av frågan. Kyrkomötet förklarade sig följaktligen endast vilja anmäla sin åsikt, att rätt till deltagande i biskopsval borde tillerkännas lekmän, samt anhöll, att Kungl. Maj:t ville taga saken i överbägande.

I anledning av kyrkomötets skrivelse vidtogs och godkändes vid *1872 och 1873 års riksdagar* sådan ändring av regeringsformen, att paragrafen erhöi sin nu gällande lydelse.

Vid 1885 års riksdag väckte herr Waldenström i andra kammaren en motion, nr 8, med yrkande om att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle begära förslag till vissa ändringar i då gällande regler för biskopsval. I utlåtande nr 45 i anledning av motionen hemställde lagutskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета samt förelägga riksdagen förslag till sådana ändringar i gällande bestämmelser rörande biskopsval, att rätt till deltagande däri bleve, i den mån det kunde befinnas lämpligt, tillerkänd även åt lekmän. Utskottets hemställan bifölls av andra kammaren men blev av första kammaren avslagen, varför motionen icke föranledde någon riksdagens åtgärd.

Vid 1886 års riksdag väckte herr Waldenström i andra kammaren åter en motion, nr 99, i samma ämne. Vid ärendets behandling i lagutskottet och kamrarna fick frågan samma utgång som vid det näst föregående riksmötet.

I en motion till 1903 års kyrkomöte togs frågan om lekmanadeltagande i biskopsval ånyo upp. Kyrkolagsutskottet föreslog i anledning härav kyrkomötet att hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte i sammanhang med allmän revision av kyrkolagen låta verkställa utredning om och i vad mån ett förökadt inflytande vid biskopsval måtte kunna beredas åt lekmanaelementet inom kyrkan. Utskottets hemställan blev emellertid av kyrkomötet avslagen.

Även 1908 års kyrkomöte fick i anledning av väckta motioner behandla frågan. Kyrkomötet uttalade i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 20), att det till grund för motionerna liggande kravet på beredande åt lekmanaelementet av ett ökat inflytande vid biskopsvalet ville mötet erkänna som ett ingalunda oberättigat anspråk. Kyrkomötet anhöll fördenskull, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, om och i vilken form ett mera aktivt deltagande och ett ökat inflytande på det kyrkliga området i de av förevarande motioner berörda hänseenden skulle kunna beredas åt kyrkans lekmanamedlemmar, och att vid en sådan utredning särskilt måtte tagas under övervägande, huruvida icke nämnda syfte säkrast kunde vinnas genom en fullständigare tillämpning av synodalförfattningens grundsatser.

Då i motion till 1910 års kyrkomöte hemställdes, att kyrkomötet måtte anhålla om vidtagande av åtgärder för beredande på lämpligt sätt åt församlingarna av lagstadgat inflytande på val av biskop, erinrade kyrkolagsutskottet i sitt betänkande, att det i motionen framförda önskemålet tillbörligen beaktats i kyrkomötets år 1908 till Kungl. Maj:t avlätna skrivelse samt att det funnes anledning antaga, att Kungl. Maj:t vid en kommande allsidig utredning av frågan om lekmanaelementets ökade inflytande i allmänhet på det kyrkliga området skulle till prövning upptaga även det i motionen avsedda spörsmålet. Motionen blev också avslagen av kyrkomötet.

Vid 1925 års kyrkomöte fördes frågan åter på dagordningen i väckta motioner. Kyrkolagsutskottet intog vid behandlingen av dessa den principiella ställningen, att deltagande i biskopsval tillkomme allenast prästerskapet. Ut-

skottet, som ansåg tungt vägande principiella invändningar kunna resas mot biskopsvalens ordnande såsom lekmannaval, hemställde därför, att kyrkomötet måtte avslå de ifrågavarande motionerna. Denna utskottets hemställan blev även bifallen av kyrkomötet.

Vid besvarande av en motion med likartat syfte vid 1926 års kyrkomöte erinrade kyrkolagsutskottet om att det på vissa håll framkastats en tanke, huruvida icke i förbindelse med de i många stift förekommande sammanslutningarna i synodal form skulle kunna vinnas ett uppslag för lekmäns deltagande i biskopsval. Utskottet framhöll, att dessa sammanslutningar åtminstone ännu vore alltför litet konsoliderade för att kunna tjäna nämnda ändamål. Skulle desamma framdeles erhålla en fastare och legalt utformad organisation, komme måhända frågan i en ändrad problemställning, rörande vilken utskottet icke kunde göra något som helst uttalande. Utskottet hemställde, att motionen icke måtte till någon kyrkomötets åtgärd föranleda, vilket också blev kyrkomötets beslut.

Då motion med likartat krav väcktes även vid 1929 års kyrkomöte, förklarade sig kyrkolagsutskottet sakna anledning frångå sina vid 1925 och 1926 års kyrkomöten gjorda uttalanden i denna fråga och hemställde, att motionen icke måtte till någon kyrkomötets åtgärd föranleda. Motionen blev härefter avslagen av kyrkomötet.

I en den 31 december 1937 avgiven *promemoria angående ändrade bestämmelser om ärkebiskops- och biskopsval* framlade kammarrådet Tom Wohlin, som tillkallats såsom utredningsman inom ecklesiastikdepartementet, ett utkast till lag i ämnet. Genom lagen skulle 20 kap. kyrkolagen upphävas. Val för utseende av de tre, som skulle uppföras å förslag till biskopsämbete, skulle enligt utkastet förrättas av ett valkollegium bestående av domkapitlets ledamöter jämte särskilda för stiftets prästerskap och dess lekmän till sinsemellan lika antal utsedda elektorer. Antalet elektorer skulle i flertalet stift för vardera gruppen utgöra tjugu. Varje valsedel skulle gälla för en röst. Valsedel fick upptaga allenast ett namn. Vid biskopsval skulle röstningen verkställas i en eller flera omgångar. Vid sammanräkningen av rösterna från den första röstningen skulle den person, vars namn därvid befunnes ha samlat det högsta röstetalet, anses vald att uppföras å förslag till biskopsämbetet. Förutom den sålunda först valde skulle ytterligare den anses vald, vars rösttal uppginge till mer än en fjärdedel av hela antalet i denna omgång avgivna röster. Hade icke samtliga tre, som skolat uppföras, kunnat utses på detta sätt, finge ny röstning och ny sammanräkning företagas på samma sätt som vid första tillfället.

I motiveringen till sitt förslag anförde utredningsmannen bl. a. följande.

Nu gällande röstningsprocedur vid biskopsval lämnar som bekant icke någon som helst garanti för att en — om än aldrig så stor — minoritet bland de röstande inom stiftet skall kunna vid valet göra sig gällande. Är blott sammanhållningen inom majoritetsgruppen tillräckligt stark, utestängas vid

valet och därmed också från förslaget alla, som icke upptagits å majoritetens valsedlar. Det måste dock givetvis, då Kungl. Maj:t vid utnämningen av biskop är bunden vid det på grund av valet upprättade förslaget, vara av ej ringa vikt, att — där inom ett stift olika uppfattningar göra sig gällande med avseende å det kyrkliga arbetet i stiftet och sålunda jämväl i fråga om de krav, som böra ställas å den blivande stiftschefen — icke inför Kungl. Maj:t presenteras kandidater, uteslutande uppställda av valmännen, tillhörande en meningsriktning. Det är emellertid av ej mindre betydelse att ett biskopsval icke urartar till en tävlan mellan partier, utan att detsamma bevarar sin karaktär av ett val av personer, dem man företrädesvis önskar skola ifrågakomma till biskopsämbetet. Är det sålunda angeläget att söka ett verkligt skydd mot den ensidighet, som är tänkbar vid ett biskopsval med det nuvarande sättet att räkna rösterna, bör dock tillses, att man icke söker ett dylikt skydd med några sådana regler för röstningen, som skulle giva biskopsvalet prägel av ett partipolitiskt val.

För val av borgmästare och vissa andra befattningshavare tillämpas för närvarande en valmetod, vilken — i likhet med vad här åsyftas för biskopsvalen — är avsedd att låta olika uppfattningar och önskingar komma till uttryck i val av tre, av vilka Kungl. Maj:t därefter skall äga utse en till befattningen i fråga. För ett biskopsval är dock denna metod icke lämplig. Den går visserligen, även den, ut på ett val av tre, men den röstande äger vid valet att efter eget skön inskränka sig till att rösta på endast en eller två. En sådan ått de röstande inrymd befogenhet att giva till känna »vi vilja ha den och ingen annan» skulle vid biskopsval komma att innebära ett uppgivande i det väsentliga av syftet med valet. Det urval av biskopskandidater, som med förslaget är avsett att stå Kungl. Maj:t till buds för utnämningen, skulle nämligen därigenom kunna bli obehörigen begränsat, i det att kanske två av de föreslagna, vilka kommit med å förslaget enbart såsom fyllnadsnamn och med stöd av enstaka stänkröster, kunna förutsättas, praktiskt taget, vara uteslutna från att komma i fråga att utnämnas. Och använd utan rätt att med röstning endast på en säkra dennes val, är metoden så bristfällig, att den till och med möjliggör att någon, som mer än hälften av väljarna vilja ha utsedd, alls icke kommer med bland de tre valda.

Antag att av 46 elektorer 27 helst vilja ha A utsedd och därefter B och C, men att de 19 övriga fördela sig sålunda: 10 B, C, D, 5 B, D, E och 4 D, F, E. Enligt reglerna för borgmästarval skulle då B få första platsen med $13\frac{1}{2} + 10 + 5 = 28\frac{1}{2}$ röster mot A:s 27; C den andra med $9 + 5 = 14$ röster mot A:s $27 : 2 = 13\frac{1}{2}$; och D den tredje med $3\frac{1}{3} + 2\frac{1}{2} + 4 = 9\frac{2}{3}$ röster mot A:s $27 : 3 = 9$.

Vid biskopsval i stift, där alla elektorererna samlas, är det ju icke heller nödvändigt, att var och en på en gång deklarerar, vilka tre han önskar skola komma i fråga. Man kan i stället ordna det så, att varje väljare först endast ger tillkänna, vem han helst vill ha till biskop. Man kan då se, om så stor enighet föreligger mellan väljarna, att avsaknaden av tillräckligt antal i den valomgången framförda kandidater tvingar till ytterligare val för att utse övriga kandidater för biskopstjänsten, eller om så många skilda, tillräckligt starkt representerade vota föreligga, att någon vidare röstning icke blir erforderlig.

Följande regler för valförfarandet synas, i anslutning till vad sålunda anförts, lämpligen kunna uppställas: Vid den första röstningen är den vald, som fått de flesta rösterna, samt varje annan, som fått mer än en fjärdedel av hela antalet angivna röster. Ha icke tre uppnått sådant rösttal, sker ny röstning. Gäller det då blott en, är den vald, som fått de flesta rösterna. Gäller det två, är även den vald, som fått det näst största rösttalet, om detta till-

lika är mer än en fjärdedel av hela antalet röster; varom icke, blir det en tredje röstning, varvid den blir vald, som fått de flesta rösterna.

Enligt ett sådant valsätt skulle i ovan anförda exempel A och B hava blivit placerade i den första omgången med 27 respektive 15 röster samt C i den andra med 37 röster mot 9 för D.

I ett över utredningsmannens promemoria avgivet *yttrande* anförde Lunds domkapitel i förevarande fråga:

Vad den i promemorian föreslagna valordningen angår, synes denna domkapitlet vara synnerligen tillkrån glad och till sitt verkningssätt svår att bedöma. Skall Kungl. Maj:ts rätt att vid utnämningen fritt välja mellan tre namn bevaras, synes detta förutsätta, att valsedlarna också innehålla tre namn. Den enskilde väljaren bör icke sträva efter att till varje pris få sin kandidat igenom utan att medverka till att det efter hans uppfattning bästa trenamnsförslaget förelägges för Kungl. Maj:t. Det skall därvid villigt erkännas, att den nuvarande ordningen medför vissa påtagliga olägenheter, i det att väljarna i regel ha en bestämd mening med den ordning, i vilken namnen placeras på sedlarna, men denna kommer icke till uttryck vid sammanräkningen, utan det första förslagsrummet kan komma att intas av en kandidat, som endast erhållit tredjerumsröster. Men denna olägenhet torde kunna avhjälpas. En undersökning bör emellertid företagas rörande de vägar, som därvid äro tänkbara. En möjlighet vore, att en graderad röstskala komme till användning, så att exempelvis en förstarröströst erhöles tre gånger, en andrarröströst två gånger så stort röstvärde som tredjeröströst.

Länsstyrelsen i Uppsala län uttalade beträffande sammanräkningsreglerna bl. a. följande:

Om man vill undgå att låta valutgången bero på tämligen tillfälliga omständigheter, synes man hänvisad att välja mellan två utvägar, antingen en procedur med 3 namn på alla röstsedlarna och gradering av röstvärdet eller ett majoritetsval med samma röstvärde för alla namnen. I förra fallet tryggas minoritetens rätt, men valsättet innebär en uppmuntran till partigruppering. I det senare fallet föreligger den möjligheten att majoriteten utom huvudkandidaten kan uppföra namn, som icke gärna kunna ifrågakomma, varigenom Kungl. Maj:ts utnämningssätt således beskäres. Den hittillsvarande erfarenheten ger icke stöd för sistnämnda farhågor. Om man likväl, innan det slutliga avgörandet sker, vill sörja för att väljarna klart inse de olika ståndpunkterna, kan detta ske genom att man delar valhandlingen, såsom promemorian innehåller, i ett första och ett andra val, därvid vid första valet röstas om allenast en plats, men förslagsrummet endast får tilldelas den, som erhåller mer än hälften av de avgivna rösterna. Vid det andra valet skulle därefter de återstående förslagsrummen (efter omständigheterna två eller tre rum) besättas och röstsedlarna således upptaga två eller tre namn. Vid båda omröstningarna gälla alla röster lika.

Genom beslut den 1 augusti 1940, då ärendet anmäldes, har Kungl. Maj:t förordnat, att någon åtgärd för det dåvarande icke skulle vidtagas.

Ärkebiskopsval.

Alltsedan ärkebiskopsvalet 1531 har i detta medverkat representanter för hela svenska kyrkan. Därvid har riksintresset varit det dominerande. Ärkestiftets eget prästerskap har sålunda haft ett underordnat inflytande. Denna

ordning lagfästes i de ovan återgivna föreskrifterna i 20 kap. 4 § kyrkolagen av år 1686, som alltjämt normerar ärkebiskopsval.

Förslag om ändrade bestämmelser av reglerna för ärkebiskopsval i syfte att bereda ökat inflytande åt Uppsala stifts prästerskap ha framkommit vid upprepade tillfällen.

För att i någon mån närma Uppsala stifts rätt till de övrigas, åt vilka deras fria val vore förbehållet, föreslog konstitutionsutskottet vid 1809--10 års riksdag, att Uppsala stifts röst vid ärkebiskopsval skulle beräknas lika med fem konsistoriers.

Konstitutionsutskottets förslag antogs av alla fyra stånden vid såväl 1809 som 1815 års riksdagar, men Kungl. Maj:t godkände icke grundlagsändringen.

I anledning av ny motion föreslog då konstitutionsutskottet vid 1815 års riksdag, att prästernas i Uppsala stift röster skulle räknas såsom tre röster. Detta förslag antogs av 1815 och 1817—1818 års riksdagar, men ej heller detta vann Kungl. Maj:ts gillande.

I den förut nämnda skrivelser (nr 15) från 1868 års kyrkomöte hemställde detta jämväl, att Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande frågan, huruvida vid en förändring av 20 kap. kyrkolagen ett stadgande borde däri införas, som vid val av ärkebiskop beredde åt ärkestiftets prästerskap ett större inflytande än förut.

Vid 1883 års kyrkomöte väcktes motion, att 22 kap. i det av 1869 års kyrkolagskommitté år 1873 framlagda förslaget till kyrkolag måtte antagas. Enligt detta skulle Uppsala stifts förslag räknas som fem röster. Motionären framhöll, att Uppsala stifts prästerskap hade ett rättmätigt anspråk på att i första hand med sina röster bestämma valet. Motionen avslogs emellertid under hänvisning till att frågan vore under Kungl. Maj:ts prövning.

Vid 1903 års kyrkomöte väcktes en motion om förtydligande och fullständigande av bestämmelserna om ordningen för val av ärkebiskop. I enlighet med av kyrkolagsutskottet avgivet betänkande i anledning av denna motion anförde kyrkomötet i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 21), att det funne nuvarande bestämmelser om ordningen för ärkebiskopsval vara i behov av att så snart ske kunde förtydligas och fullständigas, samt anhöll, att Kungl. Maj:t täcktes låta gällande bestämmelser om ordningen för ärkebiskopsval undergå revision i syfte jämväl att ökat inflytande vid sådant val måtte tilläggas ärkestiftets prästerskap.

Vid 1908 års kyrkomöte kom saken åter på tal. Kyrkomötet avslög en motion i ämnet under hänvisning till att frågan om ärkebiskopsval sammanhängde med andra ärenden, som erfordrade ytterligare utredning, och saken för övrigt vore under Kungl. Maj:ts beredning.

År 1915 upprättades inom justitiedepartementet en *promemoria angående ändrade bestämmelser om val av ärkebiskop*. Enligt ett av promemorie-

författaren utarbetat utkast till lag om val av ärkebiskop skulle förslagsrum å ärkestiftets förslag räknas den föreslagne till godo såsom fyra röster, under det att rum å de övriga särskilda förslagen skulle betraktas såsom en röst. Enligt utkastet till lagen skulle därjämte rätten att avgiva röster till ärkestiftets förslag utvidgas.

Frågan om ökat inflytande för ärkestiftet på ärkebiskopsval blev åter föremål för uppmärksamhet vid 1929 års kyrkomöte. Med anledning av en vid detta kyrkomöte i ämnet väckt motion förklarade sig kyrkomötet ansluta sig till de riktlinjer för en reform, som uppdragits i ovannämnda promemoria, och anhöll i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 7) att få förnya sin år 1903 hos Kungl. Maj:t gjorda hemställan om revision av gällande bestämmelser om ordningen för ärkebiskopsval.

Inom ecklesiastikdepartementet uppgjordes härefter under år 1933 av numera hovrättsrådet Tage Boye i samråd med ärkebiskopen ett *utkast till lag om val av ärkebiskop*. Enligt detta utkast, vilket emellertid icke lades till grund för lagstiftning i ämnet, skulle förslaget vid ärkebiskopsval kunna upptaga upp till sex namn.

I det i Wohlins *promemoria av den 31 december 1937* intagna utkastet till lag om ärkebiskopsval och biskopsval funnos utförligt motiverade regler även om val för upprättande av förslag till ärkebiskopsämbete.

Vid sådant val skulle alla de inom de olika valkollegierna avgivna rösterna läggas tillsammans och sammanräknas på en gång. Varje röstande skulle å sin valsedel upptaga namn å tre personer det ena under det andra. Sammanräkningen skulle företagas i en eller flera omgångar. Vid den första sammanräkningen skulle för varje valsedel hänsyn tagas endast till det överst å valsedeln upptagna namnet. Den, som vid rösträkningen samlat högsta röstetalet, skulle anses vald. Därjämte skulle envar anses vald att uppföras å förslaget, vars rösttal befunes uppgå till mer än en fjärdedel av hela antalet vid valet avlämnade sedlar. Vid eventuellt behövlig andra sammanräkning uträknades sammanlagda rösttalet för varje icke redan vald, vars namn ovsett platsen förekomme å valsedlarna.

Som redan nämnts beslöt Kungl. Maj:t, då ärendet anmäldes den 1 augusti 1940, att förslaget för det dåvarande icke skulle föranleda någon åtgärd.

I anledning av en framställning från 1947 års prästmöte i ärkestiftet, dagtecknad den 24 mars 1948, om sådan ändring i gällande bestämmelser för ärkebiskopsval, att prästerskapet i ärkestiftet tillförsäkrades ett väsentligt ökat inflytande på dylikt val, tillkallades professorn Sven Kjöllström att inom ecklesiastikdepartementet verkställa utredning angående ärkebiskopsvalet. Den 20 augusti 1948 avgav denne ett *betänkande med utredning om val av ärkebiskop i den svenska kyrkan*. Däri föreslogs bl. a., att en av ärkestiftets prästerskap på dess förslag uppförd kandidat alltid skulle beredas

plats på det definitiva förslaget. Härjämte underströk utredningsmannen önskvärdheten av att den lucka, som sedan 1873 funnes i den kyrkliga lagstiftningen beträffande biskops- och ärkebiskopsval, snarast utfylldes.

Vid betänkandets remissbehandling uttalade centralstyrelsen för allmänna svenska prästföreningen i avgivet *yttrande* följande:

En ärkestiftets huvudkandidat skall alltid beredas rum å det slutgiltiga förslaget. Olägenheten synes härvid vara, att med röstningen på tre namn det icke torde vara uteslutet, att de flesta rösterna kunna tillfalla någon, som icke utgör huvudkandidat men väl erhållit fyllnadsrum i så stort antal, att hans namn blivit det främsta. Men denna olägenhet skulle komma att vidlåda även ett val, om vilket ärkestiftets präster vore ensamma. Centralstyrelsen kan i detta sammanhang endast hänvisa till en sådan lösning, att vid val av biskop visserligen varje valsedel skall upptaga tre namn men att ordningen dem emellan skulle markeras vid uträkningen av det samlade rösttalet.

Utskottet.

Gällande regler om ärkebiskops- och biskopsval äro ålderdomliga och ofullständiga. Upprepade gånger ha framställts krav om en revision av dessa bestämmelser i olika hänseenden. § 29 regeringsformen, som innehåller de allmänna stadgandena för utseende av ärkebiskop och biskop, erhöll 1873 sin nuvarande utformning. Såsom framgår av paragrafens avfattning, förutsattes därvid, att i kyrkolagen skulle närmare stadgas angående upprättande av det tremannaförslag, till vilket Konungens utnämningssrätt enligt grundlagsbudet är begränsad. Oaktat nu tre kvarts sekel sedan dess förgått, ha de avsedda stadgandena ännu icke influtit i kyrkolagen. Förevarande motion utmynnar i hemställan om anhållan hos Kungl. Maj:t att snarast möjligt förelägga riksdagen och kyrkomötet förslag till ny förordning beträffande biskopsval.

Motionärerna ha emellertid i motiveringen uteslutande uppehållit sig vid frågan om införande av en mera rättvisande metod för sammanräkningen av de vid biskopsval avgivna rösterna. Såsom påpekas i motionen, möjliggör den nuvarande regeln, att alla tre namnen å varje röstsedel skola äga lika röstvärde, otvivelaktigt för en väl sammansvetsad grupp, som omfattar över hälften av de röstande, att utestänga aldrig så betydelsefulla minoriteter från att placera något namn på förslaget. Denna möjlighet har också någon gång utnyttjats.

Den proportionella valmetoden torde numera vara fast rotad i det allmänna medvetandet i vårt land. Enligt denna bör även vid val av det slag, som biskopsvalen utgöra, det namn som väljaren givit första rummet på sin valsedel tillerkännas ett högre röstvärde än de namn, som äro placerade längre ned å valsedeln. Samma skäl, som anförts för införande av en proportionell metod vid andra val, tala enligt utskottets mening också för att en dylik metod tillämpas vid val av biskop och ärkebiskop. Framför allt har det för utskottet framstått som ett bestämt önskemål att regler skapas, som bättre

tillgodose minoriteternas intressen. Det nuvarande systemet har stundom även till följd, att andrahandsnamnen, vilkas bärare knappast av någon anses som allvarliga kandidater till ämbetet men som uppförts som fyllnadsnamn av ett stort antal röstande, komma att placeras främst på förslaget, medan de namn, mellan vilka striden egentligen står, kunna komma längre ned på förslaget eller helt utestängas från detta. Även ur denna synpunkt äro de nuvarande sammanräkningsreglerna mindre tillfredsställande. Bristerna i den gällande ordningen ha också någon gång påtalats av prästerskapets egna sammanslutningar.

Som framgår av den ovan lämnade redogörelsen för den tidigare behandlingen av frågan om biskopsval är problemet av invecklad beskaffenhet. Vid föregående tillfällen har uppmärksamheten särskilt varit riktad på spörsmålet om lekmannadeltagande i valet. Skulle tidigare förslag i denna riktning komma att förverkligas, bliva helt nya röstningsregler erforderliga. En reformering av sättet för biskopsvalen måste också beröra det besvärliga problemet om ärkebiskopsvalens anordning. Lagstiftning rörande ett mindre spörsmål försvåras av att bestämmelserna beträffande dessa val i sin helhet äro bristfälliga och ofullständiga. En fråga kan därför måhända icke isole- ras från de övriga.

Under dessa omständigheter synes det utskottet i och för sig rimligast, att den förevarande detaljfrågan om sammanräkningsmetoden upptages och löses i och med att de lagstadganden komma till stånd, som 1873 förutsattes skola bliva meddelade angående biskops- och ärkebiskopsval. Emellertid föreligger vid sådant förhållande risk att den reform, utskottet särskilt vill befrämja, blir ställd på framtiden. Med hänsyn till vad som anförts vill utskottet förorda en sådan lösning, att i anslutning till motionens yrkande frågan om utformande av nya bestämmelser rörande biskops- och ärkebiskopsval göres till föremål för en allmän utredning. Som en första och mest angelägen uppgift böra de sakkunniga upptaga frågan om en lämplig metod för sammanräkning av de vid valet avgivna rösterna. Befinnes detta spörsmål utan större olägenhet kunna lösas isolerat, torde särskilt förslag härom böra framläggas. Då i vart fall tiden intill nästa kyrkomöte måste avvaktas, innan någon ändring kan genomföras, kommer knappast genom den av utskottet förordade utvägen något onödigt dröjsmål att uppstå med den eftersträfvade omgestaltningen av sammanräkningsreglerna.

Med stöd av det ovan anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta föranstalta om utredning av reglerna om val för upprättande av förslag till biskops- och ärkebiskopsämbete.

Stockholm den 17 mars 1949.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Krügel, Ewerlöf*, Olofsson, fruor Sjöström-Bengtsson, Lindström, herrar Ivar Nilzon och Göransson*;

från andra kammaren: herrar Rylander, Hedlund i Östersund, Olsson i Mellerud*, Johnsson i Stockholm*, Landgren, Lindahl, Fagerholm och Svensson i Stenkyrka.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.